

Taqtiġha fil-Kunvent

ta' San Duminku tal-Belt

Kien filgħaxija tat-30 ta' Lulju ta' l-1639, fil-Belt, għall-ħabta ta' l-Imwiet, wieħed Kavalier Aragoniż, għadu Novizz, kien fil-bieb ta' daru, bil-qmis u l-qalziet ta' taħt, jistgħall iż-żiffa li kienet. Qrib tiegħu gie wieħed tfajjel iħabbat dar ta' waħda mara; iżda, għat-taħbit tat-tfajjel, ħadd ma wieġeb u għadilli n-Novizz qallu biex ma jħabbatx aktar, għax, milli deher, ma ridux jiftħulu, it-tifel baqa' jħabbat xorta waħda. It-taħbit għalxejn dejjaq lin-Novizz u għalhekk dan heddu li jekk ma jitlaqx, jiftgħulu daqqa ta' ġebbla. U fil-ħin li qallu hekk, tmejjel lejn l-art, taparsi sa jerfa' ġebbla. It-tfajjel tbeżża' u telaq jigrri mwerwer. F'dalwaqt, in-Novizz isib wieħed fuqu għal għarrieda. Dar-raġel, li ħareġ minn dar mhux bogħod minn fejn kien in-Novizz, u kellu pistola f'idu b'ħames balal, bla wisq kliem għamel in-nar fuq in-Novizz u darbu f'sidru. In-Novizz inxtehet fl-art, u wara ftit miet, waqt li l-ieħor dabbar rasu u għosfor.

L-għada filgħodu l-Ħaqq sar jaf li l-qattiel tan-Novizz kien wieħed jismu Ġann Bjaġju Trimarchi. Dan Trimarchi kien sieheb ma'ieħor, jismu Ġiardo fi qtil ta' wieħed Maħznier taż-żejt ma' l-Università tal-qmuħ. Għal dana l-qtil tal-Maħznier, Trimarchi kien maqbud u miżmum f'Sant'Jermu, iżda wara ħarab mill-Kastell u mar jistkenn fil-Knisja ta' San Duminku tal-Belt. F'dil-Knisja kien hemm jistkenn ukoll ieħor jismu Ġakki Calli u dan u Trimarchi saru ħbieb ħafna.

Ġakki Calli kien Sqalli. Kien gie Malta wara li fi Sqallija kien għamel xi għaxra jew tnax-il-delitt. Meta wasal hawn kien maqbud u mitfugħ f'Sant'Jermu. Iżda fl-1637 irnexxielu jaħrab minn dana l-Kastell, u kif għedna, mar jistkenn fil-Knisja ta' San Duminku.

Calli, Trimarchi u tlieta oħra li kienu jistkennu fil-Knisja ta' San Duminku, kienu l-biża' ta'kulħadd. Minn hemm kienu joħorġu jduru mal-Belt, armati sa snienhom. Kienu jżuru 'l bejtiegħa, u bit-theddid kienu jisolħulhom il-flus. Dil-ħaġa kienet issir bil-lejl, jew bin-nhar, kull meta jfettlilhom, għax kull ħin kien iġġodd għalihom. Barra minn dan, kienu jagħmlu kulma jridu u jogħgobhom. U billi dak iż-żmien l-Is-

birri fil-Belt kienu jingħaddu fuq is-swaba' ta' id waħda, ħadd ma kien jittarraff iżommhom.

Wara li Trimarchi qatel lin-Novizz Aragoniż li semmej-na, ma reġax mar jistkenn fil-Knisja ta' San Duminku, fejn sħabu. Trimarchi qabad it-trieq ta' barra l-Belt u mar jistkenn fil-Knisja tad-Duluri, f'tal-Pietà, li dik il-ħabta kienet f'idejn il-Patrijiet ta' Santu Wistin, taqdi bħala Kunvent tagħhom.

Xi Kavalieri, ta' ġens wieħed man-Novizz Aragoniż maqtul ingħaqdu ma' bosta kavalieri ta' ġnus oħra. u marru għand l-Isqof, u qalgħu minn għandu li jstgħu jaqdbdu u jieħdu lil Trimarchi mill-Knisja tad-Duluri. Għal dina l-bieċa marru magħhom, lejn tal-Pietà, il-Mastru Skudier, il-Gran Viskont u l-Isbirri tal-Kistlanija. Izda, billi Trimarchi kien iġġasses għall-ħarsien tiegħu b'dehwa kbira, malli ra dawk in-nies kollha mexjin għal ħidejh, fehem malajr x'kien ġej għalih u bla telf ta' żmien xejn telaq mill-Knisja u qabad il-wesgħa tar-raba' b'żewġ pistoli f'idejh. U hekk għosfor minn taħt għajnejhom u ħeles minnhom.

In-nies tal-Ħaqq damu tlitt ijiem u tlitt iljieli jfittxuh u jissajjawh bla ma setgħu jsibu fejn mar jinħeba.

Wara saru jafu li fil-ħarba tiegħu, iltaq' ma' wieħed jismu Ġanfrangisk, ħabib tiegħu ħafna, u billi Trimarchi ma kellux balal u polvri, tah qrajjen u talbu biex jibagħtu għand Ġakki Calli, ħalli jimlihulu bil-balal u l-polvri u jħallihulu għand wieħed, fejn wara Trimarchi kellu jmur għalih.

Dat-tagħrif issokta jxewwex u jimla aktar lill-Kavalieri għal Ġakki Calli, li kienu diġa mdaħdħin mhux bil-ftit għalih fuq ħtijiet oħra kbar li kien għamel.

Ħabat li, fis-6 ta' Awissu, 1639, daħlu fil-port erba' xwieni tal-Ordni. Żewġ Kavalieri Spanjoli kienu għaddejjen qrib il-Knisja ta' San Duminku u lemħu quddiemhom miexi wieħed żagħżuġħ liebes bħalma kien jilbes Trimarchi, barra milli wkoll minn ġismu kien jidher donnu hu. Dawn il-Kavalieri Spanjoli, billi kienu jafu bil-qtil tan-Novizz Aragoniż, u lil dak iż-żgħażuġħ ħasbuh Trimarchi, bdew jgħajtu: "żommuh lil dak il-qattiel," ħarġu x-xwabel u telqu jigru għalih. L-ieħor malli ntebaħ bihom, ħarab, ħareġ pistola u telaq għall-Knisja ta' San Duminku. Kif dan iż-żagħżuġħ qorob lejn il-Knisja, fil-bieb, deħru Ġakki Calli u tnejn oħra miegħu. Dawn, bil-pistoli f'idejhom, heddu lill-Kavalieri li jagħmlu n-nar fuqhom, kemm-il-darba jittarrfu jmissuh.

Il-Kavaleri, billi ma kellhomx għajr ix-xabla u sejf, u għalhekk raw li ma setgħu jagħmlu xejn man-nar, żammew ruħhom lura, dawru denbhom u baqgħu sejrjn. Izda meta telqu, Gakki Calli għbed warajhom il-pistola fl-ajru. Għal dana l-insult, iż-żewġ Kavaleri għadbu għas-sħiħ, u f'kemm trodd salib, għabru magħhom għadd sewwa ta' Kavaleri oħra u dawn telqu l-koll għall-Knisja ta' San Duminku, mhejjija bl-ixkubetti. Izda billi malli waslu hemm, sabu l-bibien tal-Knisja magħluqa dawru l-Kunvent minn kullimkien, biex ta' ġewwa ma jkunux jistgħu jaħarbu, u talbu lill-Patrijiet ħalli jagħtuhom f'idejhom lil dawk in-nies.

Il-Gran Mastru li kien il-Palazz, qed jiekol imdawwar bis-Siniskalk u l-Gran Kruċi, malli sama' bli ġara, baqgħat malajr lis-Siniskalk u xi Gran Kruċi li kellu jieklu miegħu, biex ighidulhom iwarrbu u jitilqu minn hemm; izda l-Kavaleri ma riedu jisimgħu b'xejn. Fuq hekk, il-Gran Mastru reġa' baqgħat malajr il-Marixxall ta' l-Ordni bil-Bastun tal-Ħaqq f'fidu, flimkien mas-Siniskalk, bosta Gran Kruċi u ħafna Kavaleri. Il-Marixxall beda jwiddibhom u jheddidhom b'pieni ħorox, kemm-il-darba ma jitilqux minn hemm. Izda l-Kavaleri tmellħu minnu u mill-Bastun tal-Ħaqq li kellu, għax baqgħu fejn kienu, iridu biss lil dawk l-erbgħa taħt idejhom.

Meta l-Marixxall ra li ma beżgħux mis-setgħa li kellu, tkellem mal-Gran Kruċi u mal-Vigarju ta' l-Isqof, li s-Siniskalk kien baqgħat għalih biex jiġi minn daru, ħalli jaraw kif sa jsewwu dil-bieċa. Dawn qalu lill-Kavaleri, li sa jidhlu fil-Kunvent u jgagħlu lil Calli u lil sħabu jroddu rwieħhom minn rajhom u mbagħad jehduhom fil-ħabs, jew ta' l-Isqof jew tal-Kistlanija, u wara jsir il-Ħaqq li jisthoqq minnhom. Il-Kavaleri qagħdu għal dan, u l-oħrajn daħlu l-Kunvent weħidhom, marru fejn Gakki u sħabu jgħidulhom biex jerħu rwieħhom f'idejhom, izda dawk ma redux, għax il-bieċa ma għoġbithomx. B'danakollu, biex iberrdu l-għadab tal-Kavaleri, u dawn ifittxu jitilqu minn hemm, ħarġu fil-bieb tal-Kunvent ighidulhom li Calli u sħabu qegħdin f'idejhom marbuta u sa ftit ieħor jehduhom il-ħabs, imbagħad reġgħu daħlu ġewwa, bil-ħsieb li jtennu jħajru lil Calli u lil sħabu biex ma jwebbsux rashom iżjed. Izda dawn ingħalqu f'kamra u ma riedu jafu u jisimgħu b'xejn.

Il-Kavaleri xebgħu jistennew barra. Fl-aħħar daħlu ġewwa l-Kunvent huma wkoll. Marru fejn kienu magħluqa Gakki u sħabu, u riedu jitfgħu l-bieb tal-kamra ġewwa. Izda Gakki u l-oħrajn fetħu n-nar bil-pistoli għal fuqhom.

Balla laqtet lil wiehed Kavalier fi rkoopptu, imma billi din, sa kemm għaddiet mill-injam tal-bieb, tilfet saħħitha, ma għamlitx haġ'oħra ħlief benglithielu biss. B'hekk il-Kavaleri ntebħu malajr, li, kemm-il-darba jiftħu l-kamra, b'rashom idur għax jibqgħu mejta. Għalhekk warrbu minn fejn il-bieb u telgħu fuq il-bejt tal-kamra. Hemm għamlu ħofra kbira fis-saqaf u bdew jisparaw minnha bl-ixkubetti għal gēwwa l-kamra. Iżda b'hekk mhux biss ina għamlux ħsara lil dawk ta' isfel, imma fuq il-bejt sabu ruħhom mikxufa għan-nar ta' l-oħrajn. Iżda ma qatgħux qalbhom: gēibu ħafna tiben, tawh in-nar u xeħtuh isfel, għal gēwwa l-kamra, biex, jew jaħarqu lil dawk ta' isfel, inkella mħabba d-duħħan ikollhom jiftħu l-kamra u joħorgu minnha. U hekk gara: malli dawk fetħu t-tieqa u tfaċċaw għal barra, il-Kavaleri għamlu n-nar fuqhom u Gakki Calli u tnejn oħra baqgħu mejta. Ir-raba' wiehed, qabeż mit-tieqa u baqa' midrub b'daqqa ta' sejf. Ingħad li gēie milqut minn Calli, waqt li dan kien q'ed jaqbeż għal isfel. Il-midrub ħaduh lejn l-Isptar biex jid-dewwa. Iżda Trimarchi ma kienx wiehed minn dawk l-erbgħa; dak baqa' jigrī maħrub fir-raba, idabbar rasu kif jista'. Il-Gvern għamel kemm seta' biex jaqbdū taħt idejh, sa ħareġ Bandu fejn wiegħed il-flus għal min jaqbdū ħaj jew mejjet.

Fil-kamra li kienu Gakki Calli u l-oħrajn, sabu 35 biċċa armi tan-nar. Fuq Calli sabu xi ħwejjeg ta' mara, u għalhekk il-gisem mejjet ta' Calli gēie mibgħut għand l-Ingizitur, biex isir proċess fuq dina l-biċċa, u jingħamel il-ħaqq li jistħoqq minnu. It-tnejn l-oħra difnuhom fil-Kappella ta' San Viċens.

Il-biċċa li għamlu l-Kavaleri kienet kerha wisq. Fiż-zmien li qegħdin insemmu (1639), ħadd ma kien jista' jmiss xagħra minn bniedem mistkenn fi Knisja, tkun xi tkun il-ħtiġa li jkun għamel. Lanqas il-ħaqq ma kien jista' għalih. Min jittarraff jikser l-immunità tal-Knejjes, kien jaqa' fl-ċensura u jiġi skumnikat. Mhux darba u tnejn, nies li ħadu sehem fi ksur ta' immunità, kellhom isiefru u jmorru Ruma biex jaqilgħu l-maħfra ta' dnu biethom. (1)

Minn dan li għedna wiehed jista' jaħseb kemm kienet kbira l-ħtiġa li waqgħu fiha l-Kavaleri, meta dawn qatlu nies li kienu mistkennjin ġo Kunvent.

(1) Imħabba ksur ta' immunità li sar mill-Qorti tagħna fl-1637, kelhom imorru Ruma l-Avukat Fiskal tal-Kistlanija u l-Imħallef tal-Kriminal Gulju Cumbo, biex hemm jaqilgħu l-maħfra ta' ħtijiethom. Fi "Il-Hmar" tat-13 ta' Diċembru 1924, konna għibna xi haġa fuq l-Imħallef Cumbo.

Meta l-Isqof sama' x'għamlu l-Kavaliieri, hargé l-iskomunika għal dawk kollha li hadu sehem fil-ksur ta' l-immunità. Din l-iskomunika lanqas l-Isqof in-nifsu ma kien jista' jerga' jnehhihielhom mingħajr ir-rieda tal-Papa. Għalhekk l-Ordni beda l-ħidma tiegħu biex Ruma taħfrilhom. Barra minn dan, il-Gran Mastru, flimkien mal-Kunsill tiegħu, fittxew jagħmlu Ligijiet horox hafna għal min jerga' jittarraff jagħmel hwejjeġ oħra bħal dawn.

Wara hafna talb mill-Ordni, Ruma hargét il-Brevi tal-maħfra għal dawk li hadu sehem fil-qtil li semmejna. It-tewba għall-maħfra ta' għamilhom ma kinetx harxa wisq. Kellhom joħorġu 200 skud biex tiżzejjen waħda mill-Kappelli li hemm fil-Knisja ta' San Duminku tal-Belt. B'hekk ħelsuha aktar hafif milli kieku kellhom imorru Ruma, għand il-Papa li biex imorru hemm u jerggħu lura kien ikollhom jonfqu bil-wisq aktar min-nefqa ta' flus li semmejna.

Guzè Ġatt.